

УДК 81'276.6:070

UDC 81'276.6:070

НЕГАТЫЎНЫЯ МАЎЛЕНЧЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ АЎДЫЯВІЗУАЛЬНЫХ МЕДЫЯ

NEGATIVE SPEECH TENDENCIES IN THE AUDIOVISUAL MEDIA

Л. Р. Хмель,

*магістр філалагічных навук, аспірант
кафедры тэлебачання і радыёвяшчання
Інстытута журналістыкі БДУ*

L. Khmel,

*Master of Philology, Post-Graduate student of
the Department of TV and radio journalism,
the Institute of Journalism of BSU*

Паступіў у рэдакцыю 09.01.18.

Received on 09.01.18.

У артыкуле разглядаюцца негатыўныя маўленчыя тэндэнцыі ў тэлевізійным эфіры, якія адмоўна адбіваюцца на маўленчым гусце тэлеаўдыторыі. У артыкуле аналізуюцца агрэсіўныя маўленчыя дзеянні ўдзельнікаў камунікацыі, якія могуць капіравацца гледачамі і замацоўвацца ў іх паўсядзённым маўленні. Прыведзеныя прыклады ўжывання трасянкі ў беларускім тэлеэфіры сведчаць аб тым, што сучаснае тэлевізійнае маўленне часам неўнармаванае і можа негатыўна ўплываць на моўныя стандарты.

Ключавыя словы: маўленне, негатыўныя тэндэнцыі, беларускае тэлебачанне, маўленчыя паводзіны, адрасант, камунікацыя, маўленчая агрэсія, тэлепраграма.

Negative speech tendencies are considered in the television broadcast, which negatively affect the verbal taste of the TV audience. The article analyzes the aggressive speech actions of communication participants and the use of non-normative vocabulary during TV programs, which can be copied by spectators and fixed in their everyday speech. The given examples of the trasyanka in Belarusian television show that modern television speech is sometimes unintelligent and may adversely affect the linguistic standards.

Keywords: speech, negative tendencies, Belarusian TV, speech behaviour, addressee, communication, speech aggression, TV program.

Вывучэнне мовы ў публічным дыскурсе і маўленчых стратэгіяў яе ўвасаблення журналістамі ці іншымі суб'ектамі камунікацыйнай парадыгмы СМІ набывае першапачатковую важнасць, паколькі сучаснае грамадства ў сваіх маўленчых прыярытэтах шмат у чым арыентуецца на мову медыя. Калі раней узорам для пераймання была літаратурная мова, то апошнія дзесяцігоддзі нішу маўленчага эталона пачынаюць займаць СМІ – апэратыўныя пастаўшчыкі інфармацыі, якія не толькі адлюстроўваюць нашу рэчаіснасць, але і трансфармуюць усе сацыяльныя працэсы ў ёй.

Маўленчыя паводзіны адрасанта асабліва аўдыявізуальных медыя лёгка пераймаюцца носьбітамі мовы – аўдыторыяй – і набываюць статус нарматыўных і прэстыжных, якім надалей аддаецца безумоўная перавага. Спецыфіка тэлевізійнага працэсу заключаецца ў тым, што камунікант, выбіраючы пэўны тып маўлення, фарміруе не толькі свае маўленчыя паводзіны ў дачыненні да гэтага чалавека, але і робіць, такім чынам, выбар за гледача, які на падсвядомым узроўні будзе паўтараць усё за «героем» тэлеэкрана. У такой сітуацыі асноўная задача

тэлежурналіста як найважнейшага гульца і ўдзельніка публічнага ўзорнага камунікацыйнага працэсу – стварыць эфектыўную маўленчую прастору і адначасова аптымізаваць маўленчыя зносіны, паколькі феномен маўленчага ўздзеяння звязаны ў першую чаргу з мэтавай устаноўкай камуніканта – суб'екта маўленчага ўздзеяння.

Як справядліва заўважыла Т. Варанцова, «у XXI стагоддзі ў фокусе лінгвістычных даследаванняў аказваецца homo eloquens – “чалавек размоўны” – з яго ўяўленнямі аб камунікацыйных дзеяннях, намерах, камунікацыйным асяродку» [1, с. 573]. Ад камунікацыйных (гарманічных або дысгарманічных) паводзін чалавека, яго інтэнцыі залежыць вынік размовы ў цэлым. Лінгвіст І. Сцярнін пад камунікацыйнымі паводзінамі разумее «сукупнасць рэалізаваных у камунікацыі правілаў і традыцый зносінаў той ці іншай лінгвакультурнай супольнасці» або «паводзіны (вербальныя і невербальныя) асобы ці групы асоб у працэсе зносінаў, якія рэгулююцца нормамі і традыцыямі зносінаў дадзенага соцыуму» [2, с. 53]. Тэлебачанне, як было заўважана раней, з'яўляецца індыхатарам нарматыўнасці і рэгулятараў

маўленчых паводзін, якія потым лёгка пераймае соцыум. Аднак, на жаль, маўленчая практыка на тэлебачанні пад уплывам розных экстралінгвістычных фактараў (дэмакратызацыя, камерцыялізацыя, дыстантнасць, зрокавасць, полілогавасць) спрыяе ўзнікненню негатыўных маўленчых праяў, якія з цягам часу становяцца тэндэнцыяй і, у сваю чаргу, дэфармуюць маўленчы густ беларусаў.

Агрэсія. Вербальная разняволенасць апошнім часам у медыйным дыскурсе стала адной з прычын актывізацыі агрэсіўных маўленчых паводзін, якія ў тэлеэфіры праяўляюцца праз адпаведныя маўленчыя стратэгіі і тактыкі. Грамадству прапануюцца як візуальныя, так і маўленчыя прыклады паводзін, калі агрэсіўнасць становіцца характаралагічным складнікам маўленчай асобы. Усё гэта не можа не адкладаць адбітак на мову тэлегледачоў.

Моўная агрэсія ўяўляе сабой мэтанакіраванае камунікатыўнае дзеянне, арыентаванае на тое, каб устанавіць адносіны дамінавання над адрасатам, выклікаць негатыўны эмацыйна-псіхалагічны стан у аб'екта маўленчага ўздзеяння, для абяззбройвання апанента ў вачах канчатковага спажываўца інфармацыі. Лінгвістычнаму аналізу форм маўленчай агрэсіі ў СМІ прысвечаны даследаванні Т. Варанцовай, А. Какорынай, Г. Капніной, В. Самусевіч, Н. Пятровай, Ю. Шчарбінінай і інш. Асноўная небяспека агрэсіўных паводзін, як адзначае Ю. Шчарбініна, «перашкаджае рэалізацыі асноўных задач эфектыўнага маўленчага ўзаемадзеяння, дэструктыўна ўплывае на **свядомасць** удзельнікаў камунікацыі, абцяжарвае паўнаўтасны абмен інфармацыяй, істотна зніжае магчымасць узаемаразумення камунікантаў, блакіруе выпрацоўку агульнай стратэгіі ўзаемадзеяння» [3, с. 101]. Феномен маўленчай агрэсіі разглядала В. Самусевіч, якая адзначыла, што менавіта агрэсія прыводзіць да камунікатыўнага дысбалансу і можа, у сваю чаргу, сказаць карціну свету адрасата, негатыўна паўплываць на яго маўленчы густ, справакаваць агрэсію ў адказ [4].

Сярод шматлікіх філасофскіх канцэпцый генезісу агрэсіі найбольшую цікавасць уяўляе тэорыя А. Бандуры аб сацыяльным навучанні праз назіранне і мадэляванне. А. Бандура справядліва заўважае, што сёння, дзякуючы каласальнаму развіццю тэхнічных сродкаў масавай інфармацыі і камунікацыі, з'явіліся неабмежаваныя магчымасці

для навучання агрэсіі [5, с. 75]. Яго тэорыя прадугледжвае авалоданне рэпертуарам агрэсіўных маўленчых дзеянняў у працэсе назірання за паводзінамі іншых людзей і пабудову агульнай стратэгіі і тактыкі для сваіх наступных маўленчых паводзін. «Магчымасць вучыцца шляхам назірання, – піша А. Бандура, – дае магчымасць арганізмам прыносіць масу ўзораў паводзін без запісных выпрабаванняў і памылак» [5, с. 67]. Чалавек сочыць за паводзінамі, у тым ліку агрэсіўнымі, такім чынам вучыцца, праектуе і пераносіць убачаны ўзор паводзін у жыццё. Калі яго ўчынкі ўзнагароджваюцца або наадварот не падтрымліваюцца, гэта можа ўзмацняць ці паслабляць варожыя дзеянні, якім глядач загадзя навучаны. Такім чынам, дэструктыўныя паводзіны могуць набывацца праз мадэляванне, што і адбываецца зараз на тэлебачанні. Сутнасць маўленчай агрэсіі заключаецца ў пэўным пераўтварэнні знешніх працэсаў (розных рэакцый чалавека на негатыўныя эмацыянальныя раздражняльнікі) ва ўнутраныя працэсы, звязаныя з маўленча-мысліцельнай дзейнасцю, паколькі найважнейшай формай выражэння эмоцый у чалавека з'яўляецца маўленне.

Прамой, проста і таму найбольш распаўсюджанай праявай вербальнай агрэсіі можа быць выкарыстанне ацэнчнай, у тым ліку інвектыўнай і стылістычна зніжанай лексікі (*дрэнны, агідны, няўдачнік, мазіла, шаўка, апошліць, злачынец*). Відавочна, носьбітамі негатыўнай ацэнкі з'яўляюцца разнастайныя словы: нейтральныя, экспрэсіўна афарбаваныя, стылістычна зніжаныя. Адны з іх служаць толькі сродкам выражэння негатыўнай ацэнкі ў пэўным кантэксце, іншыя першапачаткова нясуць у сабе зарад агрэсіўнасці. Ацэнка аўтара пры гэтым безапеляцыйная, меркаванне падаецца як ісціна [6, с. 50]. У тэлевізійным дыскурсе стылістычна зніжаная ці інвектыўная лексіка заўсёды выступае як маркіраваная, таму кожнае выказанае слова загадзя будзе валодаць экспрэсіўнасцю і выразнасцю, забяспечваючы паўнаўтаснае ўспрыманне і прыняцце думак адрасанта тэлевізійнай аўдыторыяй.

Часцей за ўсё выражэннем агрэсіўнасці служаць стылістычна зніжаныя дзеясловы са значэннем павышанай інтэнсіўнасці дзеяння (*запіхваць, прыпёрся, цягнуць, плесціся*). Аднак варта адзначыць, што ў беларускім тэлеэфіры, у адрозненне ад расійскага, не назіраецца тэндэнцыя да ўжывання

пеяратыўнай (няўхвальнай, адмоўнай) і абсцэннай (брыдкаслоўнай) лексікі. Гэта адбываецца, па-першае, таму, што ўсе праграмы выходзяць у запісе і ёсць магчымасць выразаць нецэнзурны кавалак дыялогу, а, па-другое, тэматыка праграм на беларускім тэлебачанні ў асноўным не прадугледжвае адкрыты канфлікт поглядаў, таму перадачы рэалізуюцца ў асноўным пры добразычлівых і інтэлігентных абставінах.

Найбольш папулярнай тактыкай прамога агрэсіўнага настрою з'яўляецца *адмова ад намінацыі* чалавека, пры якой адрасант: а) звяртаецца на «ты», б) звяртаецца на «ён», быццам той не прысутнічае ў студыі [7, с. 289]. Граматычным паказчыкам агрэсіўных паводзін з'яўляецца ўказальны займеннік «ты». Тэлевізійная праграма па сваім фармаце першапачаткова ўяўляе публічную сустрэчу, трансляцыя якой адбываецца на вялікую аўдыторыю і патрабуе ветлівага звароту на «вы». Аднак агрэсіўна настроеныя камунікаты грэбуюць сацыяльна ўсталяванымі правіламі і дазваляюць сабе звяртацца на «ты», чым наўмысна прыніжаюць сацыяльны статус суразмоўцы.

Намеранае адмаўленне ад «ідэнтыфікацыі» маўленчага партнёра – дэманстратыўнае прыніжэнне яго асобы і сацыяльнага статусу. Даследчык Т. Варанцова дэфініруе дадзены маўленчы ход, як *ён-індэкс* і адпаведны *ты-індэкс* [1, с. 573]. Абазначэнне партнёра такім чынам служыць маркерам таго, што адрасант наўмысна ігнаруе свайго фактычнага адрасата. Дзейным сродкам выражэння негатыўных адносінаў да камуніканта з'яўляецца таксама і «дэперсаніфікацыя апанента», што праяўляецца ў яго абазначэнні па палавой прыкмеце: *малады чалавек, жанчына, дама, юнак* і г. д.

Канстанцін Шалькевіч, прэс-сакратар МУС: «Вам ли сегодня заявляют в этой студии о том, какие люди должны выходить из Академии МВД, вспоминная, каким вышли вы из нее и куда вы через год после выпуска попали и на сколько лет попали? **Такие люди**, которые сидели по 7 лет за разбой, сегодня в интернете учат нас, как нужно себя вести на дорогах» (праграма «Форум», 29.02.2016.)

У беларускай і рускай камунікатыўных практыках ужыванне падобных выказванняў з'яўляецца не толькі парушэннем камунікатыўна-прагматычных норм вядзення дыялогу, але і парушэннем этыкі, роўна як і намінацыя суразмоўніка па прозвішчы. Такім чынам, адрасант дыстанцыруецца і заведама свайго апанента прыніжае, а сябе і кан-

чатковых адрасатаў (гледачоў) ставіць на адзін узровень. Усё гэта разлічана на адзін і той жа перлакутыўны эфект – падарваць давер да апанента з боку ўсіх удзельнікаў тэлевізійнай камунікацыі.

Ганна Бонд, тэлеведучая: «*Послушайте, я вижу, что сидят два провокатора, им ничего не мешало достать права, показать их и проехать. Я не хочу, чтобы клеймили сотрудников. Да, они перебарщивали*» (праграма «Форум», 29.02.2016.)

У праграме «Форум» ішло абмеркаванне правамоцнасці дзеянняў супрацоўнікаў ДАІ ў дачыненні да вадзіцеляў, і гераіня праграмы, тэлеведучая Ганна Бонд, публічна назвала двух маладых людзей правакатарамі, падкрэсліваючы тое, што яны самі справакавалі агрэсіўныя дзеянні інспектараў на дарозе.

Падчас трансляцыі тэлепраграмы моўная агрэсія можа адкрыта праяўляцца ў выглядзе прамых выпadaў, пагроз і абвінавачванняў у адрас рэфэрэнта размовы, а можа маскіравацца пад інфармаванне, але моўныя сродкі пры гэтым падбіраюцца камунікантам так, каб выклікаць у адрасата негатыўныя пачуцці і эмоцыі [4]. Так, у адным з выпускаў праграмы «Наша жизнь» удзельнік адкрыта заявіў пра хлусню і несумленнасць прадстаўнікоў Расійскай Федэрацыі ў дачыненні да Беларусі:

Алег Гайдукевіч, намеснік старшыні ЛДПБ: «... второй момент. Все, что прозвучало от начала до конца – **это ложь**. И конечно стыдно это смотреть. А самое интересное, что все это происходило на фоне, когда Беларусь в восточном партнерстве настояла на том, чтобы резолюция не была антироссийская. Это раз. На фоне того, когда в Минске готовилась встреча на высшем уровне ОДКБ, когда Беларусь на фоне этого защищает своего союзника, **они опускаются до грязи и лжи**. И также жестко надо им отвечать. Я еду через несколько дней опять, и мы будем постоянно доказывать свою позицию» (праграма «Наша жизнь», 04.12.2017.)

Маўленне ў такім выпадку губляе ўсе нарматыўныя пачаткі. Размыццё мяжы афіцыйных і неафіцыйных, публічных і бытавых зносін даследчыкі тлумачаць імкненнем журналістаў рэалізаваць асноўную стратэгію сучасных СМІ – стратэгію блізкасці да адрасата. Так, М. Карміліцына сцвярджае: «калі СМІ будуць раўмаўляць на адной і той жа мове, што і сучаснае грамадства, выкарыстоўваць тыя ж правілы камунікацыі, журналісцкія матэрыялы будуць больш зразумелымі і даступнымі масаваму адрасату.

З дапамогай правільна абранай стратэгіі маўлення можна дасягнуць максімальнага аднання з аўдыторыяй» [6, с. 45].

Перабіванне і перахоп маўленчай ініцыятывы падчас тэлевізійнай праграмы расцэньваецца як парушэнне камунікатыўнай этыкі і праява агрэсіўнага настрою. Як правіла, парушэнне паслядоўнай змены камунікатыўных роляў характэрна пры разыходжанні пункту гледжанняў герояў праграмы, экспертаў ці гледачоў у студыі. Пры жаданні адваяваць сабе «права на выказванне» камунікант становіцца агрэсіўным і нівеліруе ўсе маральныя і камунікатыўныя нормы [8].

Аляксандр Жылко, намеснік дырэктара «Белтопгаз»: «*Это не утечка, это продукты сгорания газа*».

Алег Гайдукевіч, намеснік старшыні ЛДПБ: «*Почему не позвали слесаря?*»

Аляксандр Жылко, намеснік дырэктара «Белтопгаз»: «*Потому что они не могут установить продукты сгорания. Люди пожаловались. Они сказали все, хорошо, досвидания*».

Алег Гайдукевіч, намеснік старшыні ЛДПБ: «*Почему не вызвали тех, кто может установить, если люди жалуются?*»

Аляксандр Жылко, намеснік дырэктара «Белтопгаз»: «*Дело в том, что не работал дымовой и плохо до сих пор...*»

Алег Гайдукевіч, намеснік старшыні ЛДПБ: «*Почему не вызвали тех, кто может установить?*»

Аляксандр Жылко, намеснік дырэктара «Белтопгаз»: «*Вы послушайте пожалуйста*».

Дзмітрый Бачкоў, вядучы праграмы: «*Олег Сергеевич, да, давайте послушаем. Александр Владимирович, в чем причина?*» (праграма «Форум», 23.01.2017.)

Барацьба за камунікатыўную ініцыятыву рэалізуецца ў гэтым выпадку як «маўленчая інтэрвенцыя» [9, с. 89]. Камуніканты імкнуцца выказаць свае меркаванні наконт праблемы шляхам пастаяннага перабівання партнёра, павышэння голасу з мэтай быць пачутым. Яскравасць праграме «Форум» ствараў пастаянны актыўны ўдзел вядучага – Дзмітрыя Бачкова – не толькі ў якасці мэдэратара, але і раўнапраўнага камунікатара. Часам ён з вялікай экспрэсіўнасцю не толькі рэгулюе працэс камунікацыі, але ўключаецца са сваім меркаваннем, перабіваючы суразмоўцаў. Напружанасць і дынамізм пасродкам канфліктнай сітуацыі надавалі праграме цікавасць і высокія рэйтынгі, а гэта несумненна спрыяла перайманню і адпаведных маўленчых паводзін тэлеаўдыторыяй.

Як адзначаюць даследчыкі, не толькі лексіка, але і інтанацыя маўлення, «манера

зносін некаторых СМІ са сваім адрасатам здольны нанесці шкоду этычным якасцям маўлення» аўдыторыі [10, с. 49]. Паказчыкам агрэсіўнага настрою чалавека служыць тон, які падчас размовы змяняецца. Паступовае павышэнне тону ў суме з пэўнай лексікай, спецыфічнай мімікай і ўказальнымі рухамі складаюць комплекс агрэсіўных дзеянняў. Да пасіўных агрэсіўных паводзін можна аднесці прасадычную тактыку павышэння голасу, пры якой камунікант наўмысна ці ненаўмысна павышае голас, для таго каб атрымаць псеўдакамунікатыўнае «дамінаванне», разлічвае на тое, што ён будзе не толькі пачуты, але і што з ім пагадзяцца. Згодна з тэорыяй сацыяльнага навучання А. Бандуры, такія прасадычныя паводзіны адрасанта лёгка пераймаюцца аўдыторыяй і адразу могуць ўвайсці ў паўсядзённы ўжытак.

Маўленчы кантэнт. Перанасычэнне маўленне *негатыўнай інфармацыяй* таксама не можа не адбіцца на маўленчых паводзінах аўдыторыі. Негатыўная танальнасць, спараджэнне адмоўных адносін да з'яў рэчаіснасці правакуюць з'яўленне ў чалавека дэпрэсіўнага настрою, песімістычнага светаадчування. Напрыклад, тэлевізійны канал НТБ вядомы сваёй рэпутацыяй крымінальнага кантэнту. Эфірная сетка змяшчае самыя розныя жанрава-тэматычныя праграмы, аднак усе яны аб'яднаны адным – асвятляць негатыўны бок жыцця і распаўядаць пра здарэнні. Усё гэта не можа не накласці адбітак на наяўнасць агрэсіўнасці ў маўленчых паводзінах як герояў праграм, так і тэлегледачоў. Самі моўныя ўчынкi журналістаў тэлеканала і запрошаных герояў могуць быць справядлівымі, аднак у суме іх маўленчыя паводзіны ствараюць негатыўнае ўражанне і выклікаюць унутраны пратэст.

Яшчэ адной негатыўнай маўленчай тэндэнцыяй з'яўляецца перагружанасць тэлеэфіру псеўдаінфармацыяй, мэта якой – паўплываць на ўяўленне адрасата. На нашу думку, распаўсюджванне суб'ектыўнага меркавання, ацэнкі падзей, не пацверджаных фактамі, ці фэйкавых навін (інакш, *чутак, плётак, хлусні, ідэалагічна патрэбнай інфармацыі*) можа прывесці не толькі да заблытвання тэлегледача, але і да падзення даверу аўдыторыі да СМІ. Напрыклад, эфір тэлеканала CNN перанасычаны фэйкавымі навінамі аб сувязях амерыканскіх сенатараў з Расіяй, на што не раз звяртаў увагу Дональд Трамп. Пакуль інфармацыя не будзе даказана,

афіцыйныя медыя не маюць права выдаваць гэта за ісціну. Трэба адзначыць, што тэхнічная «запозненасць» тэлебачання (у параўнанні з інтэрнэтам і сацыяльнымі сеткамі) часам з'яўляецца і станоўчай яго рысай. Так, большасць інтэрнэт-парталаў абвясцілі аб смерці Святланы Алексіевіч, а пакуль тэлежурналісты рыхтавалі сюжэт, ужо высветлілася, што гэта падман, таму тэлебачанне толькі аспрэчыла чуткі, пазбегнуўшы ўсеагульнага асуджэння і крытыкі за хлусню.

Чалавек схільны да веры ў розныя незвычайныя ці «пікантныя» рэчы, таму з такой вялікай лёгкасцю прымае іх. Даючы хлуслівую інфармацыю (хлуслівая інфармацыя адрозніваецца ад неверагоднай наўмысным сэнсам) для вялікай тэлевізійнай аўдыторыі, адрасант разлічвае на атрыманне даверу з боку гледачоў, а самае галоўнае, на стварэнне негатыўнай рэпутацыі свайго аб'екта агрэсіі.

Так, напрыклад, адзін з удзельнікаў праграмы «Дело принципа», член партыі БНФ, падчас абмеркавання тэмы пра Чарнобыльскую АЭС заявіў, што бачыў дакументы, у якіх змяшчалася сакрэтная інфармацыя аб указаннях савецкай улады вышэйшым кіраўнікам БССР аб замоўчванні інфармацыі аб радыеактыўных аб'ектах ад насельніцтва. Заўважым, што інфармацыя даволі сур'ёзная, якая патрабуе доказаў, на што вядучы адразу скіраваў сваю ўвагу:

Рыгор Кастусёў, член партыі БНФ: *«Самае кепскае, што адбылося, што Беларусь была кінута былым Савецкім Саюзам, а зараз Расія стала прыемніцай Савецкага Саюза, і ад Расіі Беларусь не атрымала амаль нічога. І мы павінны з вамі ўсведамляць, што загад пасадыць радыеактыўныя аб'екты на тэрыторыю Беларусі паступілі з Крамля».*

Вадзім Гігін, вядучы праграмы: *«А вы адкажаце за свае словы? Откуда вы знаете?»*

Рыгор Кастусёў, член партыі БНФ: *«Я думаю, што спадар Камай пацвердзіць пра гэта».*

Вадзім Гігін, вядучы праграмы: *«Спрашваем у госпадына Камай. Был ли приказ?»*

Аляксей Камай, старшыня Савета камуністычнай партыі Беларусі, у мінулым першы сакрэтэр Гомельскага абкома партыі: *«Нет, не было такого приказа».*

«Многие так говорили, но это все ложь. Военная часть там стоит в деревне Барсуки, начальник вам подтвердит, что такого приказа не было».

Рыгор Кастусёў, член партыі БНФ: *«Я кожны год наведваў Чарнобыль, сустракаўся з людзьмі, якія там жылі, і яны не раз мне казалі, што верталёты ляталі вакол».*

Вадзім Гігін, вядучы праграмы: *«то есть Это называлось ОБС – «одна баба сказала» (праграма «Дело принципа», 26.04.2016.)*

Звычайна падобныя выказванні не аспрэчваюцца і адразу безапелятыўна «глытаюцца» аўдыторыяй, а ў гэтым выпадку Вадзім Гігін запатрабаваў верыфікацыі, чым збянтэжыў адрасанта. Госць праграмы не змог ясна растлумачыць, адкуль валодае такой інфармацыяй, адказаў проста, што ведае гэта, чым да канца праграмы атрымаў недавер аўдыторыі. Гэта так званы эффект бумеранга, пры якім варта агрэсару ці правакатару аднойчы саступіцца і ўсё негатыўнае абярнецца супраць яго.

Трасянка. Менталітэт, нацыянальны характар, гістарычнае мінулае і нават сацыяльна-палітычны ўклад безумоўна ўплываюць на маўленне прадстаўніка соцыуму. Адмоўнай маўленчай тэндэнцыяй у беларускім тэлеэфіры з'яўляецца ўжыванне тэлежурналістамі і героямі праграм «трасянка». Існаванне трасянкаў у першую чаргу абумоўлена моцным уплывам рускай мовы на маўленчыя паводзіны беларусаў. «Трасянка» – гэта прамежкавая моўная ўтварэнні, якія ўяўляюць сабой сумесь руска-беларускіх лексіка-граматычных элементаў. У навуковым лінгвістычным асяродку дадзены тэрмін дэфініруецца як «беларуска-рускае змешанае маўленне» і разглядаецца як з'ява беларуска-рускай інтэрферэнцыі. На думку вядомага беларускага стыліста В. Іўчанкава, «інтэрферэнцыя як актыўны рухавік моўных кантактаў і вынік узаемапраціканнення на фанетычным, семантычным, граматычным, стылістычным, а таксама ўнутрымоўным узроўнях прыводзіць да незаўважных на першы погляд сістэмных зрухаў у мове – да ізамарфізму як невыпадкавага падабенства не толькі асобных элементаў, а і ўсёй білінгвіяльнай сістэмы» [11, с. 4].

Такім чынам, з прычыны білінгвізму беларусы вымушаны карыстацца абедзвюма мовамі, аднак на практыцы далёка не ў кожнага атрымліваецца размяжоўваць дзве розныя, хоць і вельмі блізкія мовы. Так, кантэнт беларускіх тэлеканалаў толькі рускамоўны, менавіта пры неабходнасці імгненнага пераходу на беларускую мову ў вядучых часта ўзнікаюць праблемы:

Наталля Радзіна, вядучая праграмы: *«Доброе утро!»*

Зміцер Шунін, вядучы праграмы: *«Частуйцесь разам!»*

Арцём Лук'яненка, саліст гурта: *«З вялікай радасцю!» (праграма «Наше утро», 16.01.2016.)*

У дадзеным выпадку вядучы праграмы «Наше утро» на тэлеканале АНТ несумненна хацеў быць гасцінным і павітацца з гасцем на яго мове. Аднак недасканаласць ведання беларускай мовы выклікала памылку ў эфіры, а значыць і паказала яго маўленчы прафесіяналізм. Ужыванне так званай «трасянке» тэлежурналістамі, мова якіх з'яўляецца рабочым інструментам, недапушчальна. Да таго ж праграма выходзіць ў запісе, дзе маўленчыя памылкі лёгка можна было б паправіць пры мантажы.

Такім чынам, нельга не пагадзіцца з Т. Піваварчык, якая сцвярджае, што «мова СМІ выконвае ў інфармацыйным грамадстве ролю своеасаблівай мадэлі нацыянальнай мовы: яна апярэджвае і адлюстроўвае пэўныя маўленчыя тэндэнцыі, замацоўвае заканамернасці развіцця мовы, фарміруе літаратурныя нормы, моўны густ, аказвае ўплыў на ўспрыманне палітыкі і ідэалогіі»

[12]. Тэлебачанне сёння з'яўляецца публічным рэтранслятарам культуры маўлення, стваральнікам маўленчага густу эпохі і індикатарам стану літаратурнай мовы. Аднак эксплікацыя негатыўных маўленчых тэндэнцый у сучасным тэлеэфіры выклікае змены і ў разумова-маўленчай дзейнасці ўсяго грамадства, парушаючы нацыянальную спецыфіку рытарычнага ідэалу. Агрэсіўныя маўленчыя паводзіны камунікантаў (ненарматыўная лексіка, перабіванне апанента, ты- і ён-індэкс), перанасычэнне тэлеэфіру негатыўнай інфармацыяй і ўжыванне вядучымі трасянке – ўсё гэта парушае гарманічны працэс тэлевізійнай камунікацыі. Тэлебачанне, у сваю чаргу, служыць сродкам, па-першае, **ўспрымання**, а па-другое, **пераймання дадзеных негатыўных з'яў грамадствам, дзе перлакутыўны эффект пры гэтым будзе праяўляцца як вынік рознабаковага і працяглага маўленчага ўздзеяння.**

ЛІТАРАТУРА

1. *Воронцова, Т. А.* Речевая агрессия, толерантность, вежливость / Т. А. Воронцова // Язык СМИ и политика (коллективная монография) / под ред. Г. Я. Солганика. – М. : Издательство Московского университета; Факультет журналистики МГУ имени М. В. Ломоносова, 2012. – 952 с.
2. *Стернин, И. А.* Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры / И. А. Стернин // Этнокультурная специфика языкового сознания. Сборник статей / отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М., 1996. – С. 97–113.
3. *Щербинина, Ю. В.* Вербальная агрессия / Ю. В. Щербинина. – М. : ЛКИ, 2008. – 360 с.
4. *Самусевич, В. М.* Проявы маўленчай агрэсіі ў друку / В. М. Самусевич // elib.bsu.by. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/18382/1/Samusevich.PDF> – Дата доступу: 07.05.2016.
5. *Румянцева, Т. Г.* Агрессия: проблемы и поиски в западной философии и науке / Т. Г. Румянцева. – Минск : Университетское, 1991. – 149 с.
6. *Кормилицына, М. А.* Некоторые итоги исследования процессов, происходящих в языке современных газет / М. А. Кормилицына // Проблемы речевой коммуникации : Межвуз. сб. науч. тр. / под ред. М. А. Кормилицыной, О. Б. Сиротининой. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2008. – С. 43–57.
7. *Клюев, Е. В.* Речевая коммуникация : учеб. пособие для университетов и институтов / Е. В. Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
8. *Сидорова, Е. Ю.* Вербальная агрессия как коммуникативно-прагматическое явление / Е. Ю. Сидорова. – sun.tsu.ru. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/319/image/319-028.pdf> – Дата доступа: 20.03.2016.
9. *Соловьёва, С. Л.* Агрессивность как свойство личности в норме и патологии : автореф. дис. ... д-ра психол.

REFERENCES

1. *Vorontsova, T. A.* Rechevaya agressiya, vezhlivost, tolerantnost / T. A. Vorontsova // Yazhik media i politiki (collectivnaya monographiya) / pod red. G. Ya. Solganik. – M. : Izdatelski dom Moscovskogo universiteta; fakultet zhurnalistiki MGU im. Lomonosova, 2012. – 952 s.
2. *Sternin, I. A.* Kommunikativnoe povedenie v structure nacionalnoi kulturi / I. A. Sternin // Etnokulturnaya specifika yazhikovogo soznaniya. Zbornik publikazii / otv. red. N. V. Ufimtseva. – M., 1996. – S. 97–113
3. *Shcherbinina, Yu. V.* Verbalnaya agressiya / Yu. V. Shcherbinina. – M. : LKI, 2008. – 360 s.
4. *Samusevich, V. M.* Proyavleniye rechvoi agressii v pechati / V. M. Samusevich // elib.bsu.by. [Elektronny resurs]. – Rezhim dostupa <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/18382/1/Samusevich.PDF> - Data dostupa: 07/05/2016.
5. *Rumyantseva, T. G.* Agressiya: Problemi i poiski v zapadnoi filosofii / T. G. Rumyantseva. – Minsk : Universitetskoe, 1991. – 149 s.
6. *Kormilitsyna, M. A.* Nekotoryye itogi issledovaniya protsessov, proiskhodyashchikh v yazyke sovremennykh gazet / M. A. Kormilitsyna // Promlemi rechevoi kommunikacii: Problems of verbal communication: mezhvuz. sb. trydov / Pod red. M. A. Kormilitsyna, O. B. Sirotinina. – Saratov: Izdatelstvo Saratovskogo universiteta, 2008. – S. 43–57.
7. *Klyuev, E. V.* Rechevoye obshcheniye: Ychebnoe posobie dlya universitetov i institutov / E. V. Klyuev. – M. : RIPOL CLASSIC, 2002. – 320 s.
8. *Sidorova, E. Yu.* Verbalnaya agressiya kak kommunikativnoye i pragmaticheskoye yavleniye / E. Yu. Sidorova. – sun.tsu.ru. [Elektronny resurs]. – Rezhim dostupa: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/319/image/319-028.pdf> – Data dostupa: 03/20/2016.
9. *Solovyova, S. L.* Agressivnost' kak svoystvo lichnosti v norme i patologii: avtoref. dis. ... d-ra psikhol. nauk :

- наук: 19.00.04.; 08.00.05 / С. Л. Соловьёва ; СПб. мед. ун-т – СПб., 1996. – 126 с.
10. *Бессарабова, Н. Д.* Лингвоэтика, или Еще раз об этическом аспекте культуры речи современных СМИ и рекламы / Н. Д. Бессарабова // Журналистика и культура русской речи. – 2011. – № 1. – С. 54–63.
 11. *Іўчанкаў, В. І.* Культура маўлення журналіста: СМІ як каталізатар моўных тэндэнцый і заканамернасцей / В. І. Іўчанкаў // Культура маўлення журналіста : зб. навук. артыкулаў / пад рэд. В. І. Іўчанкава, С. К. Бердніка. – Мінск : БДУ, 2013. – С. 3–12
 12. *Піваварчык, Т. А.* «Дыскусныя змяшэнні» на старонках раённай газеты / Т. А. Піваварчык // elib.bsu.by. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу <http://elib.bsu.by/bitstream> – Дата доступу: 03.01.2018.
- 19.00.04; 08.00.05 / S. L. Solovyova; St. Petersburg. med. un-t. – St. Petersburg, 1996. – 126 s.
 10. *Bessarabova, N. D.* Lingvoetika, ili yeshche raz ob eticheskom planete kul'tury rechi sovremennykh SMI i reklamy / N. D. Bessarabova // Zhurnalistika i kul'tura russkoy rechi. – 2011. – Nom. 1. – S. 54–63.
 11. *Ivchenkov, V. I.* Kultura maylenniya zhyrnalista: smi kak katalizatar mounych tendencyj i zakanamernastei / V. I. Ivchankov // Kul'tura maylenniya zhyrnalisty: zb. navuk. artykulaŭ / pad red. V. I. Ivchenkava, S. K. Bierdnika. – Minsk : BDU, 2013. – S. 3–12.
 12. *Pivavarchik, T. A.* «Dyskursnyya zmyanshennii» na staronkach rajonnaj hazety / T. A. Pivavarchik // elib.bsu.by. [Elektronny resurs]. – Razhim dostupa <http://elib.bsu.by/bitstream> – Data dostupa: 03.01.2018.

РЭПАЗІТОРЬІЙ БДПУ